

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
імені І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

БАБЕНКО Олександра Сергіївна

УДК 78.087.68:78.071.1(477)Бібік

**ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ ВАЛЕНТИНА БІБІКА:
ЖАНРОВА ПАРАДИГМА ТА РИСИ
ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ**

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Міністерства культури та інформаційної політики України (Київ).

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, професор
КОХАНИК ІРИНА МИКОЛАЇВНА
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
завідувач кафедри теорії музики

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
ШАПОВАЛОВА ЛЮДМИЛА ВОЛОДИМИРІВНА,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського,
завідувач кафедри інтерпретології та аналізу музики

кандидат мистецтвознавства, доцент
ГАРМЕЛЬ ОКСАНА ВОЛОДИМИРІВНА,
Київська муніципальна академія музики
імені Р. М. Глієра,
доцент кафедри теорії музики,
учений секретар

Захист відбудеться «26» квітня 2021 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.871.01 Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського (в онлайн форматі) на платформі ZOOM.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського за адресою: 61003, Харків, майдан Конституції, 11/13.

Автореферат розіслано «   » березня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Чернявська М. С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Музична спадщина Валентина Савича Бібіка (1940 – 2003) — одного з найяскравіших представників української музики останньої третини ХХ ст., видатного харківського композитора, охоплює надзвичайно широкий жанровий простір, в якому хоровим творам належить особливе місце. Порівняно з симфонічною та камерною музикою, їх у композитора не так багато. Але написані впродовж майже всього творчого шляху¹, вони набули значення творчої майстерні, де відбувалось становлення індивідуального стилю митця.

Осмислення музичної спадщини композитора по-справжньому починається тільки зараз, адже його творчі пошуки, що проходили в 70 – 80-ті роки ХХ століття, набагато випередили свій час, а глибока філософічність творів, увага до внутрішнього світу людини, її високих моральних цінностей надзвичайно гостро резонують з актуальними проблемами сьогодення. У різноманітних за жанром та обсягом публікаціях розглядаються загальні питання творчості В. Бібіка, камерно-інструментальна, фортепіанна музика, приділена увага окремим хоровим творам (праці М. Бяліка, О. Зінкевич, І. Золотовицької, І. Боровик, І. Іванової та А. Мізітової, С. Лащенко, В. Лозової, А. Луніної, О. Кононової, Г. Конькової, Н. Очеретовської, Л. Шаповалової та ін.). Наукові праці, в яких би системно висвітлювались жанрово-стильові засади хорової спадщини, наразі відсутні.

Хорові партитури В. Бібіка існують переважно в рукописах, які зберігаються в особистому архіві композитора за межами країни². Його твори, що впродовж багатьох років не виконувалися в Україні, сьогодні починають повертатися на концертну естраду. Цьому значною мірою сприяє просвітницька діяльність відомих українських музикантів, зокрема, Р. Кофмана, О. Щетинського, доньки композитора Вікторії, а також велике зацікавлення його творчістю молодих дослідників та музикантів.

Інтонаційний світ В. Бібіка сучасний і водночас складний. Актуалізація його творів неможлива без розуміння індивідуальної художньої концепції кожного з них і чіткої постановки виконавських завдань. Все це обумовлює **актуальність** теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно плану наукової діяльності кафедри теорії музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, вона відповідає темі № 19 «Актуальні проблеми теоретичного музикознавства» перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського 2015–2020 рр. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (протокол

¹ Після переїзду до Ізраїлю (1998 р.) композитор не творив у хоровому жанрі. Останній хоровий твір Концерт для хору *a cappella* на слова Г. Айгі «*Тишина-предупреждение*», ор. 110 був написаний 1995 р. у Санкт-Петербурзі.

² Рукописи хорових творів В. Бібіка були надані автору дослідження донькою композитора.

№7 від 28 лютого 2014 р.), уточнена в остаточному формулюванні (протокол засідання № 2 від 20 вересня 2020 р.).

Об'єктом дослідження є хорова творчість Валентина Бібіка; **предметом** — її жанрова та стильова специфіка.

Мета дослідження — обґрунтувати художньо-естетичні та стильові закономірності хорової творчості В. Бібіка як жанрової системи.

Завдання дослідження обумовлені реалізацією поставленої мети:

– визначити роль і місце хорового доробку В. Бібіка у творчій спадщині митця і у розвитку української хорової музики останньої третини ХХ ст.;

– визначити світоглядні та художні засади творчості В. Бібіка як підґрунтя його жанрово-стильових пошуків;

– окреслити тематичну сферу хорових творів композитора;

– проаналізувати літературні першоджерела хорової музики та способи роботи з вербальним текстом;

– дослідити особливості втілення композитором певних жанрових моделей європейської та вітчизняної традиції хорової музики;

– проаналізувати композиційні та інтонаційно-драматургічні особливості кожного з хорових опусів;

– виявити провідні принципи, що обумовлюють специфіку жанрово-стильової системи В. Бібіка у хоровій сфері;

– визначити особливості хорового стилю митця.

Матеріал дослідження складає повний корпус хорових творів В. Бібіка: «Триптих» для хору *a cappella* на народні тексти, ор. 8 (1970); «Дума про Довбуша» для мішаного та чотирьох солістів з інструментальним ансамблем, ор. 12 (1972); П'ять хорів за романом Ю. Бондарєва «Горячий снег», ор. 19; «Хорові картини» на слова О. Вишні і С. Васильченка для мішаного хору *a cappella*, ор. 21 (1975); Шість хорів для мішаного хору *a cappella* на вірші Г. Гдаля «Хай буде тихо скрізь», ор. 42 (1981); ораторія «Любящий тебя, Ульянов» (1977); фуга для мішаного хору та органа на слова І. Драча «Ода братерству», ор. 43 (1981); кантата для сопрано, дитячого хору та симфонічного оркестру на вірші дітей «Детские песни», ор. 58 (1985); поема (симфонія) для хору і оркестру на вірші О. Пушкіна «Прощание», ор. 67 (1987); опера «Бег» за п'єсою М. Булгакова, ор. 12/45 (1972/1981); концерт для хору *a cappella* на слова Г. Айгі «Тишина-предупреждение», ор. 110 (1995).

Методи дослідження. Всебічний аналіз обраних творів В. Бібіка актуалізував міждисциплінарний підхід, поєднавши фундаментальні методи та підходи до моделювання цілісної картини хорової спадщини митця: *феноменологічний* — для усвідомлення фактів творчої біографії митця, соціокультурних передумов та чинників, що сприяли його становленню як представника своєї історичної доби; *жанровий* — для виявлення типологічних ознак музичної семантики хорових композицій; *стильовий* — для обґрунтування індивідуальної інтерпретації тієї чи іншої жанрової моделі в хоровій творчості

митця; *функціонально-структурний* — для з'ясування ієрархічної будови змісту хорového твору; *системний* — для розкриття закономірності хорového мислення як художнього цілого та складової більш вищого порядку (стиль композитора — національний стиль); *хорознавчі методи* — для виявлення загальних та специфічних особливостей хорového письма композитора у площині практики хормейстера та відтворення хорového звучання як «звукового образу світу».

Теоретичну базу дослідження складають фундаментальні праці з загальних та спеціальних проблем музичної науки:

- *жанру і стилю в музичному мистецтві* (Арановський М., Березовчук Л., Горюхіна Н., Григор'єва Г., Коробова А., Коханик І., Лобанова М., Михайлов М., Руч'євська К., Скребков С., Соколов О., Сохор А., Тукова І., Шаповалова Л., Шип С.);
- *історії та теорії світового та вітчизняного хорознавства* (Акопян Л., Андрос Н., Дженков В., Семененко Н., Асаф'єв Б., Беляєв І., Бондар Є., Варакута М., Коловський О., Копитман М., Корній Л., Лащенко А., Левандо П., Пархоменко Л., Семененко Н., Сохор А., Терещенко А., Торба О., Ушкарьов А.);
- *композиторської творчості останньої третини ХХ століття* (Адам Л., Александрова Н., Белікова В., Батичко Г., Василенко О., Гордійчук М., Губанов Я., Демченко О., Драч І., Задерацький В., Зінкевич О., Кияновська Л., Конькова Г., Пархоменко Л., Рощенко-Авер'янова О., Скорик М., Сюта Б., Тараканов М., Терещенко А., Торба О., Христіансен Л., Цехмістро О., Шнітке А., Щербакова Н., Ярмо М.);
- *вивчення української музичної культури, її фольклорних першоджерел* (Головінський Г., Грица С., Дерев'янченко О., Земцовський І., Іваницький А., Козаренко О., Шреєр-Ткаченко О.);
- *синтезу музичного мистецтва, оперної та хоровой драматургії* (Асаф'єв Б., Батовська О., Белік Н., Данько Л., Нестьєва М., Черкашина-Губаренко М.);
- *творчості Валентина Бібіка* (Бентя Ю., Бібік В., Боровик І., Бялік В., Веркіна Т., Григор'єва Г., Задерацький В., Золотовицька І., Іванова І., Мізітова А., Клиш В., Кононова О., Конькова Г., Копиця М., Країнська І., Лащенко С., Лозова В., Луніна А., Маєвська М., Мельникова Н., Мірошниченко С., Некрасова Н., Яворський Е., Омельченко Т., Очеретовська Н., Пирогов С., Поліщук Т., Попова А., Терещенко А., Шаповалова Л., Щетинський О., Юсипей Р.).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що у дисертації *вперше*:

- представлено хорову творчість В. Бібіка як художньо-стильову єдність;
- окреслено еволюцію тематичної сфери хорових творів В. Бібіка;
- запропоновано періодизацію його хоровой творчості відповідно до семантико-тематичних і музично-стилістичних змін;

- проаналізовано літературно-поетичні першоджерела хорових творів та способи роботи композитора з ними;
- виявлено особливості втілення композитором жанрових моделей європейської та вітчизняної традиції хорової музики;
- проаналізовано жанрово-стилістичні закономірності та хорове письмо в опусах великої/малої форми;
- охарактеризовано особливості хорового стилю В. Бібіка;
- запропоновано визначення хорового стилю митця як логосоцентричного, стереофонічного за жанровими вимірами авторського вираження.

Уточнено і доповнено:

- характеристики індивідуального композиторського стилю В. Бібіка з урахуванням особливостей його хорового письма;
- уявлення про жанровий простір його творчості, місце у ньому хорової спадщини.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні узагальнення щодо творчого методу композитора, специфіки його мислення.

Практична значущість отриманих результатів. Основні положення та висновки дисертації можна використовувати як допоміжні матеріали в навчальних курсах «Теорія та історія хорового виконавства», «Сучасна українська хорова література», «Історія української музики», «Аналіз музичних творів», «Основи наукових досліджень», «Сучасний репертуар». Спостереження над хоровою творчістю В. Бібіка та теоретичні висновки, запропоновані в дисертації, мають допомагати молодим диригентам у спеціальному класі та практичній діяльності.

Апробація роботи. Апробація результатів дисертації відбувалась у виступах на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: XIII науково-практична конференція Українського товариства аналізу музики «Організація музичного руху: композитор та виконавець» (Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1 – 3 березня 2013); науково-практична конференція «Механізми новації у музичній творчості: проблеми інтерпретації» (Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 31.10. – 02.11. 2014); XV науково-практична конференція Українського товариства аналізу музики «Композиційно-драматургічна єдність музичного твору» (Київ, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 3 – 5 квітня 2015); науково-мистецький проект «Практична музикологія», науково-практична конференція «Актуальне інтонування як виконавська проблема» Харків, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 9 січня 2015); Міжнародна наукова конференція молодих музикознавців «Музикознавчі студії – 2016» (Львів, ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 24 – 26 лютого 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Диригентсько-хорова освіта: синтез теорії та практики» в рамках XXIV міжнародного музичного фестивалю «Харківські асамблеї» «100 років ХНУМ імені І. П. Котляревського: традиції, інновації,

майбутнє» (Харків, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 29 вересня 2017); VII Міжнародна наукова інтернет-конференція «Хорове мистецтво України та його подвижники» (ДДПУ ім. І. Франка, Дрогобич, 19 жовтня 2018).

Публікації. Основний зміст дисертації розкрито у 8 публікаціях; з них — 6 статей: п'ять у фахових виданнях МОН України та одна — у міжнародному періодичному виданні «The European Journal of Arts Scientific journal», а також матеріали доповідей міжнародної наукової інтернет-конференції та всеукраїнської науково-практичної конференції.

Структура роботи. Дисертація складається з Анотацій, Вступу, трьох основних розділів (12 підрозділів), Висновків, Додатків А, що містять нотні приклади, та Додатків Б, де наведені тексти і схеми (загалом 147 сторінок). Список використаних джерел містить 227 найменувань (21 сторінка). Загальний об'єм дисертації — 216 сторінок, з них основного тексту — 184 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** визначено загальні наукові позиції дослідження: його мету та завдання, об'єкт та предмет, методи та теоретичну базу, наукову та практичну значущість отриманих результатів. Наведені дані про апробацію, публікації та структуру роботи.

РОЗДІЛ 1 «ТВОРЧА СПАДЩИНА ВАЛЕНТИНА БІБІКА ЯК СКЛАДОВА ІСТОРИЧНОГО ХРОНОТОПУ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ ХХ СТОЛІТТЯ містить системний розгляд світоглядних засад творчості композитора і його хорової жанрової сфери.

У підрозділі **1.1 «Творчість Валентина Бібіка: історіографічний огляд музикознавчих поглядів, ідей, концепцій»** дослідження хорової спадщини митця розпочато через осмислення *феномену творчої особистості* композитора у світлі музикознавчих рефлексій та спогадів, систематизація яких дозволила визначити особливості світогляду, жанрові пріоритети митця, риси творчої індивідуальності.

Її неповторність і водночас «недооціненість і недозбагненість» (О. Щетинський) сучасниками обумовлені надзвичайною харизмою і певною суперечливістю творчої натури, у якій поєднувалися філософський, загалом позитивний погляд на життя (в умовах внутрішньої незгоди з несправедливістю суспільного устрою), м'яка інтелігентність і критичний ум, прагнення до розкриття глобальних і вічних тем і разом з тим схильність до камерності висловлювання. «Абсолютна музика» (Л. Грабовський) В. Бібіка, до якої постійно треба «підбирати особливі ключі», пронизана щирим ліризмом, винятковою музикальністю, відчуттям барвистості звуку та краси і логічності його музичного оформлення.

У підрозділі **1.2 «Жанрова система хорової творчості митця: музикознавчий дискурс»** зазначено, що розвинена *жанрова система*, яка охопила

різноманітні за тематикою твори В. Бібіка, не досліджувалась як цілісність у музикознавчих працях.

Систематизація наукових джерел (в них висвітлено окремі хорові твори, переважно раннього періоду) дозволила окреслити провідні *жанрові сфери*, освоєння яких почалося ще на початку творчого шляху митця, охарактеризувати *особливості його творчого методу*, що формувався паралельно у різних жанрових площинах, виявити основний *вектор стильового розвитку*. На всіх етапах композиторської діяльності В. Бібик віддає перевагу циклічним хоровим композиціям, серед яких *триптих, кантата, ораторія, хоровий цикл, хоровий концерт, поема (симфонія), оперні хорові сцени*, кожна з яких отримує індивідуальне прочитання. Розгляд узагальнених сучасною музикознавчою думкою характеристик основних жанрових моделей, що склалися у процесі жанрового оновлення вітчизняної хорової музики другої половини ХХ ст., став необхідним підґрунтям вивчення хорової спадщини В. Бібіка.

РОЗДІЛ 2 «ХОРОВА ТВОРЧІСТЬ ВАЛЕНТИНА БІБІКА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИХ ПОШУКІВ» присвячений розгляду процесу становлення і розвитку композиторського методу та формування стильових особливостей у хорових творах, написаних з 1970 по 1981 роки.

У підрозділі **2.1 «“Триптих” для хору *a cappella* на народні тексти, ор. 8 (1970) та “Дума про Довбуша”» для мішаного хору та чотирьох солістів з інструментальним ансамблем, ор. 12 (1972): досвід засвоєння композитором фольклорних джерел як перший етап роботи у хоровому жанрі»** вивчаються ранні хорові твори В. Бібіка, в яких відбувається творче переосмислення фольклорних тем, образів, текстів (музичних і літературних), формування індивідуальних особливостей хорового письма.

Два твори, позначені рисами неофольклоризму, як однієї з провідних стильових тенденцій цього часу, продемонстрували різні способи роботи з матеріалом та ефективність композиторського методу, завдяки якому фольклорні елементи переплавляються з авторською інтонацією, «привласнюються» композитором. На основі різних фольклорних джерел В. Бібик створив власні хорові «версії», скомпонувавши їх в традиційну для жанру кантати багаточастинну структуру. Коливання в межах діалогу «фольклорного» і «композиторського» породило дві своєрідні музично-інтонаційні концепції, сутність яких можна визначити як *вільний переклад* або *вільне прочитання* фольклорного першоджерела.

У підрозділі **2.2 «П’ять хорів за романом Ю. Бондарєва “Горячий снег”, ор. 19 (1975): від літературної першооснови до циклічної форми»** продовжені спостереження над процесом розвитку композиторського методу в хоровому жанрі.

Вперше обравши за основу великий *прозовий* твір на воєнну тематику, В. Бібик суттєво переосмислив літературне першоджерело — через

трансформацію прозового тексту, зведення його до строфічних побудов (на зразок віршових), заміну логіки і послідовності висвітлення подій їх картинною образною візуалізацією. Така вибірковість і концентрація змісту спонукала до використання малих хорових форм, об'єднаних в цикл тематичними, інтонаційними, тонально-гармонічними зв'язками, наскрізним музично-драматургічним розвитком. Лаконізм і точність музичного вислову, кінематографічність у подачі образів, підсилення ліричної складової зумовили жанрову неоднозначність твору, в якому поєднались риси камерної кантати та циклу хорових мініатюр.

У підрозділі **2.3 «Хорові картини на слова О. Вишні і С. Васильченка для мішаного хору a cappella, op.21 (1975): пошук індивідуальних засобів створення звукового простору»** підкреслено, що розвиваючи віднайдені раніше принципи роботи з прозовим текстом, В. Бібік перетворює його на унікальний зразок «співаної» поезії.

Спільна тематична ідея, що поєднує прозу двох видатних українських майстрів слова О. Вишні і С. Васильченка, спонукає композитора до пошуку адекватних засобів *музичного звукопису*. Композиторський задум реалізується на всіх рівнях композиційно-семантичної структури — від загальної образності до найтонших нюансів звуковидобування, *звукотворення*, в якому великого значення набуває сучасна композиторська техніка. Мальовничий *сонористичний звуковий простір*, позначений складністю і експресією в момент народження музичної тканини, загалом вирізняється притаманними стилю мислення В. Бібіка прозорістю й інтонаційною глибиною. Він постає у досконалій тричастинній композиції *музично-живописного триптиха*.

У підрозділі **2.4 «Шість хорів на вірші Г. Гдаля “Хай буде тихо скрізь” для мішаного хору a cappella, op. 42 (1981): шлях до втілення музично-поетичної єдності»** простежується процес опанування композитором сфери *філософської лірики*.

Перше звернення В. Бібіка до *поетичної* основи спрямувало пошук відповідної інтонаційної форми. Спираючись на вже апробовану жанрову модель (хорова мініатюра як основа циклу), композитор активно працює над створенням цілісної композиції. В. Бібік вибудовує свою концепцію, простежуючи розвиток наскрізних образів — Світла, Ночі, Юності, Зорі, Безміру, Тиші, більшість з яких набувають значення загальних *архетипів*. Вони великою мірою сприяють утворенню музично-поетичної єдності твору. У музичному висловлюванні композитору вдається розкрити новий змістовний пласт, «прихований» в поезії Г. Гдаля і виведений на рівень *філософського узагальнення*.

У розділі **3 «ЕВОЛЮЦІЯ ХОРОВОГО СТИЛЮ ВАЛЕНТИНА БІБІКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ВЕЛИКИХ ЖАНРОВИХ ФОРМ»** проаналізовані твори В. Бібіка, написані після 1981 року.

Підрозділ 3.1 «Ораторія “Люблящий тебя, Ульянов” (без опуса) (1977): особливості перетворення принципів кантатно-ораторіального жанру». Звернувшись до революційної тематики (в основі твору — листи В. Леніна до матері та фрагменти інших текстів того часу), композитор кардинально *переінтонує пафос революційних подій*, використовуючи їх як зовнішню «маску» форми. У цьому творі стійкі жанрові ознаки ораторії (сюжетність; присутність читця; структура; стриманий, узагальнений, помірний речитатив; домінування хорових епізодів) органічно поєднуються з ознаками кантатності (порівняно невеликий масштаб вокально-симфонічного полотна; значна роль ліричних епізодів, їх переломлення у філософському ключі; регулярне переривання зображуваних подій ліричними відступами, що створює ефект фрагментарності сюжетної лінії). Провідна ідея — вираження *авторського відношення до відтворюваного сюжету*.

У підрозділі 3.2 «“Ода братерству” на вірші І. Драча для мішаного хору та органа, ор. 43 (1981): специфіка поліфонічного мислення в хоровому жанрі» розглянуто вірєць жанру хорової фуґи.

Масштабна хорова «Ода братерству» розкриває складну «поліфонію» поезії І. Драча. Вона концентрує поліфонічні засоби, вироблені композитором в інструментальній сфері та розвинуті в хорових творах. Тематизм фуґи вирізняється декламаційною «живою мовою», спокійним інтонаційним розгортанням, метроритмічною свободою, сучасним музичним «проговоренням» поетичного тексту. Інтонаційна трансформація теми відбувається завдяки накопиченню малосекундової дисонантності тканини через горизонталь. Ладова специфіка тематизму представлена зіткненням діатоніки та хроматики. Тональне мислення, традиційно для В. Бібіка, спирається на дванадцятизвукову основу. Одну з головних семантичних функцій (звуквисотна організація, виконавський склад — хор з органом) виконує сонорно-колористичний чинник, що стає рисою індивідуального стилю В. Бібіка загалом.

У підрозділі 3.3 «Кантата для сопрано, дитячого хору та симфонічного оркестру на вірші дітей “Детские песни”, ор. 58 (1985): авторське переосмислення жанру» простежується еволюція композиторського мислення в напрямку поглиблення філософської складової.

Уперше звернувшись до *музичного втілення дитячої поезії*, В. Бібік підносить її до рівня високого *філософського звучання*. Тема одвічності людського буття розкривається крізь кругообіг пір року та систему образів-архетипів (Дзвін, Світло, Радість, Дім, Тиша). Камерність, тонкий психологізм та інтелектуально-філософська заглибленість, переважання повільних темпів, тихої динаміки, насиченість музичної тканини запитальними та низхідними інтонаціями надають звучанню твору характеру *рефлексивного споглядання*.

Композиційно-драматургічна логіка кантати, яка уподібнюється чотиричастинному сонатно-симфонічному циклу, розкривається через спільність

тематичного матеріалу (наявність лейттем); тонального плану, який, попри складність сучасної музичної мови, виявляє класичні тональні зв'язки; формотворення, де строфічна дискретність долається наскрізним музичним розвитком (з використанням принципів сонатності).

У підрозділі **3.4 «Поема (симфонія) для хору і оркестру на вірші О. Пушкіна “Прощание”, ор. 67 (1987): приклад жанрового синтезу»** зроблено акцент на розгляді жанрової концепції твору. Вона реалізується у взаємодії двох жанрових основ — поеми і симфонії, які у процесі музичного становлення трансформуються, синтезуються, породжуючи *унікальну жанрову модель твору*.

Втілюючи в інтонаційному матеріалі поетичний текст О. Пушкіна, В. Бібік, як і в інших хорових творах, організовує вірші за власним «сценарієм», об'єднуючи його наскрізними смислообразами (Року, Часу, Мрій, Безумства, Життя і Смерті, Бісів, Прощання), і накреслює нові лінії протистояння (Герой — Фатум, Життя — Смерть, Час — Вічність). Таке ускладнення початкової ідеї потребувало спеціальних форм музичного втілення, зокрема, наскрізної багаторівневої драматургії, в якій поєднуються лірико-медитативне, драматичне, картинне (споглядальне) та філософське начала.

Десять монологів О. Пушкіна переростають в єдиний монолог ліричного героя В. Бібіка. *Монологізм* (як одна з основних рис поемності), а також *сповідальність* висловлювання, під знаком якого відбувається розгортання драматургічного процесу, стають провідними об'єднувальними принципами. Вони визначають *медитативність і рефлексивний характер* цієї хорової композиції.

Об'єднувальним є також і спосіб симфонічного розвитку музичного матеріалу, наявність лейтмотивів, взаємопов'язаність хорової і оркестрової партій. У цій хоровій симфонії відбивається модель чотиричастинного симфонічного циклу; самостійність же кожного з «номерів» (віршів) відсилає до хорового циклу, а відсутність послідовного сюжету та наявність лірико-психологічної складової надає рис кантатності.

У підрозділі **3.5 «Опера “Бег” за п'єсою М. Булгакова, ор. /45 (1972/1981): хор та його функції в драматургії твору»** розглянуто єдиний оперний твір В. Бібіка, який за багатьма ознаками підпадає під жанрове визначення *хорової опери*.

Увага сконцентрована саме на *хорових сценах* опери, їх побудові, інтонаційному вирішенні, визначенні драматургічної ролі. Маючи досвід роботи з великими прозовими текстами у ранніх творах, композитор тут також «стискає» фабулу роману, виокремлює певні лінії, образи, драматургічні вузли, додає матеріал, якого немає в літературному оригіналі (написані на канонічні тексти молитви в кінці кожної картини). Перекомпонування і переосмислення тексту дозволяє автору вирішити основні художні завдання через різноманітне використання хору: як *фону* для розвитку подій (хор монахів, хорова сцена «*Странной симфонии*» турецьких наспівів), як основного рушія сценічної дії

(велика хорова сцена «Тарганячих бігів»), для передачі *внутрішньо-емоційного* стану (хори-молитви). Останні набувають ще й значення *авторського ліричного коментаря*, своєрідної рефлексії творчої свідомості. Хори-молитви утворюють окремий «шар», вмонтований в канву масштабного оперного полотна і складаються в самостійний *розосереджений хоровий цикл*. Його жанровою і структурною основою стає *духовна мініатюра*, в якій звучить тема *покаяння*.

У підрозділі 3.6 «Концерт для хору *a cappella* на слова Г. Айгі “*Тишина-предупреждение*”, ор. 110 (1995): розвиток традиції *духовного хорового концерту*» розглянуто останній твір В. Бібіка, який завершив двадцятип’ятилітній творчий шлях композитора у хорovому жанрі і став «тихою кульмінацією» еволюції його хорovого стилю.

Зміст філософської поезії Г. Айгі резонує з духовними устремліннями композитора. Продовжуючи започатковану лінію («Шість хорів» на вірші Г. Гдаля, кантата «*Детские песни*», поема (симфонія) «*Прощание*», хорові молитви з опери «*Бег*»), В. Бібік розвиває і поглиблює основні концепти творчості — Життя, Смерть, Буття, вводить образи Духа, Душі і Бога. Особливий статус композиції, що відрізняється багатоскладовою жанровою палітрою, надає авторське жанрове визначення «*просветленная панихида*», яке окреслює тему прощання з життям, очищення душі, її *перебування* у духовному світі, Тиші і вічному спокої. Десять акапельних хорових мініатюр об’єднуються в цикл з наскрізним розкриттям цієї ідеї (через мелодичні, ладогармонічні, фактурні, лейтінтонаційні зв’язки), де хорова фактура пластично і вільно взаємодіє з поетичним текстом. *Молитовно-покаянний* тонус твору, його структурна організація, інтонаційний лад, характерні для В. Бібіка прийоми хорovого письма виявляють риси *духовного хорovого концерту*, традиції якого отримують розвиток в музиці ХХ століття.

Висновки містять результати наукового осмислення хорovої спадщини В. Бібіка — видатної творчої особистості, одного з провідних українських композиторів другої половини ХХ століття.

1. Розглянуті уперше в дисертації десять хорових композицій, написані у період з 1970 по 1995 роки, є важливою складовою творчості В. Бібіка і вагомим внеском в історію української хорovої культури останньої третини ХХ століття. Це її окрема неповторна сторінка, шлях до пізнання якої відкриває проведене дослідження.

Історіографічний огляд джерел, присвячених композитору, виявив майже повну відсутність вивчення його хорovого доробку, а отже, неможливість повноцінної характеристики творчості загалом, його жанрово-стильової специфіки зокрема. Хорова спадщина митця не є другорядною, периферійною на тлі симфонічної та камерно-інструментальної. Про це свідчить навіть хронологія написання опусів для хорovого складу (у різнобарв’ї виконавських можливостей: від хорів *a cappella* до ораторії і концерту для хору та поеми-симфонії з оркестром). На цьому величному «жанровому дереві» вибудовується багатовимірна система, що

унаочнює *стильову еволюцію* митця (від першого до останнього хорového твору) як *духовний шлях сходження*.

2. Хорова спадщина В. Бібіка стала своєрідним «дзеркалом», у якому відобразилась його глибока внутрішня сутність як *музиканта-філософа*. Філософсько-споглядальний характер світобачення, небайдужість до навколишнього світу обумовили художнє перетворення соціальних подій крізь призму глибоких роздумів, співчуття і переживання. У хорových творах В. Бібіка намічаються *стійкі тематичні лінії*, формуються певні творчі *архетипи*, пов'язані із світоглядними позиціями композитора і його композиторським методом.

В. Бібік щиро переймався долею Батьківщини, свого народу і дуже сильно, правдиво реагував на актуальні теми. Звідси в його спадщині багато творів, пов'язаних з доленосними і трагічними подіями історії країни в ХХ ст. (опера «Бег», П'ять хорів *a cappella* «Горячий снег», ораторія «Любящий тебя, Ульянов», кантата «Детские песни»). Ця лінія намічається вже в ранніх творах («Триптих», «Дума про Довбуша»), де виражено протест проти війни і кровопролиття як антиморальних явищ. *Громадянська тема* в розумінні В. Бібіка ніколи не була пов'язана з кон'юктурою. Вона завжди забарвлена особистісним, внутрішнім переживанням і проявляється у щирих душевних реакціях.

Ліричний напрям в хорových творах В. Бібіка окреслено чітко. Хоровими засобами композитор створює неперевершені музичні пейзажі, в яких яскраво виявляється його ліричне дарування, уміння «звукочисати словом» («Горячий снег», «Хорові картини», «Хай буде тихо скрізь»). У цих звукових «симфоніях», витканих з тембрів людських голосів, В. Бібік демонструє здатність занурюватися в глибину найтонших нюансів різноманітних емоційних станів. *Картинність* як спосіб втілення змісту в музиці також стає складовою творчого почерку композитора в хорovém жанрі.

Духовну тематику в хорových творах В. Бібіку вдалося втілити попри ідеологічні «табу» радянської епохи. Вона представлена циклом молитов з опери «Бег» (розосередженим по тексту опери) і хорovým концертом-панахидою «Тишина-предупреждение». Обидва ці твори свідчать про глибоку духовність композитора, можливо, старанно приховану релігійність. Написані у різні періоди, вони підтверджують незмінність духовної складової музики В. Бібіка, яка через жанрове переосмислення виявилася у світських творах.

Філософська лінія виникає в точці перетину кількох напрямів, де пейзажність, картинність поєднується з ліризмом, щирістю і глибиною переживань композитора, що транслуються в творах громадянського напрямку. Музичні картини природи наповнюються метафоричним змістом, який об'єднує поетичні тексти в концептуальну життєву філософію. Її вершиною є концерт для хору *a cappella* на слова Г. Айгі «Тишина-предупреждение», в центрі якого один із стійких культурних архетипів ХХ ст. — *Тиша*. Цей образ (разом з іншими — *Світло, Ніч, Юність, Зоря, Безмір, Мрія, Безумство, Життя і Смерть, Дзвін, Радість, Дім,*

Буття, Дух, Душа, Бог, що утворюють єдину образно-філософську систему) є центральним поняттям хорової творчості В. Бібіка. Його розуміння сягає рівня найвищих категорій *Духовного*.

3. На основі тематично-семантичних та музично-стилістичних змін, що відбуваються у процесі еволюції хорової творчості В. Бібіка, пропонується така періодизація.

Перший етап (ранній) — неофольклорний. Звернення до пісенного фольклору і переосмислення його в хорових обробках («Триптих» і «Дума...»), пошук форм і методів хорового письма, прагнення до відображення духу народної психології, зображення яскравих картин народного життя і побуту.

Другий етап — перехідний до зрілого (центрального) етапу. Поступовий перехід від дієвості до передачі внутрішнього стану (П'ять хорів *a cappella* «Горячий снег» і «Хорові картини»). Зовнішня подієвість стає лише каркасом для створення художніх пейзажів, фольклорні мотиви поступаються пейзажному імпресіонізму з елементами звуконаслідування (імітація дзвонів, просторовості, шумів природи).

Третій період — центральний — пов'язаний з творами громадянської, патріотичної тематики (з кульмінацією в жанрі ораторії) («Бег», «Любящий тебя, Ульянов», «Ода братерству»).

Четвертий — другий перехідний етап (Шість хорів для мішаного хору *a cappella* на вірші Г. Гдаля, молитовні хори з опери «Бег»). Перехід від пейзажності, картинності до філософських узагальнень, народження світської духовної лірики.

П'ятий етап — творча зрілість, акумулює досягнення усіх попередніх («Детские песни», «Прощание», «Тишина-предупреждение»). Майстерність композитора набуває цілісності думки і форми істинно філософського масштабу.

4. Особливістю хорової музики В. Бібіка є її тісний зв'язок з літературним текстом, який є *смыслеутворювальною* системою і визначає образний зміст музичного твору, його жанрово-стилістичні «знахідки», індивідуально-стильову своєрідність. Слово в хорових творах В. Бібіка представлене в різних іпостасях — художня проза, поезія, документальні і канонічні тексти. Окремий пласт — композиторські ремарки в партитурах, які забезпечують точність взаємодії слова і музики, а також комунікацію «композитор — текст — виконавець». Провідним для творчого методу В. Бібіка на всіх етапах є спосіб *переплавлення* текстів, підпорядкування власній концепції, який включає виокремлення фрагментів, навіть окремих слів з обраних першоджерел, складання вербальної «мозаїки», побудову тематичних арок.

Показовим є спектр літературних джерел, до яких звертався композитор: від *народних текстів з різних фольклорних сфер* — через складну російськомовну прозу М. Булгакова та Ю. Бондарева — *опоетизоване слово українських прозаїків* О. Вишні та С. Васильченка — *документальні тексти* Леніна та його сучасників

— глибоко семантизовану поезію І. Драча та О. Пушкіна — до філософських поетичних творів Г. Гдаля та Г. Айгі.

У процесі омузичування літературного тексту В. Бібік застосовує різні методи роботи зі словом як семантичною, лексичною і фонологічною одиницею: він часто «переграє» значення окремих слів, наділяючи їх протилежними музичними характеристиками (як, наприклад, гучне видзвонювання тиші); «промовляє» тексти пошепки, створюючи неповторну звукову атмосферу; застосовує прийом «відлуння», надаючи слову вагомості; використовує прийоми «звукопису» словом (наприклад, «Ярмарка» в «Хорових картинах» або хорова сцена третьої картини з опери «Бег»).

5. *Процес жанротворення*, що хронологічно поділяється на два етапи (1970 – 1981 та 1981 – 1995 роки), в хоровій спадщині В. Бібіка насичується індивідуальними рисами. Оригінальність жанрової системи визначається дотриманням наскрізних принципів роботи композитора в хоровому жанрі: *циклічність*, *єдність* та тенденція до змішування різних жанрових начал.

Кожний хоровий твір (за винятком «Оди») являє собою *циклічну* побудову, що складається з окремих частин (номерів), які є або наближаються до *хорової мініатюри*, яка і стає основною жанровою «одиницею» формотворення.

Принцип єдності на зовнішньому рівні реалізується в більшості творів у слідуванні частин *attacca*. Виняток — «Горячий снег» і «Хорові картини», в яких композитор роз'єднує побудову на окремі частини. Цей принцип виявляється в трактуванні В. Бібіком малих і масштабних творів як цілісної концепції, що починається з опрацювання текстової основи і підкріплюється лейтмотивними, тональними, тематичними зв'язками та смисловими арками. Багаточастинність завжди оформлюється на вищому плані в три- чотиричастинність. Цей принцип діє і в опері.

Поліжанровість (змішування різних жанрових начал) виявляє себе в кожному з творів. Авторська жанрова номінація скеровує напрямок творення жанру (*триптих*, *дума*, *хорові картини*, *ода*, *хоровий концерт*, *панакхид* тощо), а спосіб об'єднання в цикл виявляє різні жанрові нахили — *кантатності*, *ораторіальності*, *поємності*, накреслює риси *сонатно-симфонічного циклу*. У цьому процесі основний жанр розкривається через амбівалентність інших жанрових ознак, утворюючи в кожній композиції індивідуалізовану жанрову форму.

6. Виділений головний образ-архетип світоглядної концепції В. Бібіка (*Тиша*) виступає ще одним індикатором еволюції авторського мислення, накреслюючи шлях від дієвої драматургії — через ліричне споглядання — до лірико-філософського осмислення. *Музична драматургія* хорових творів визначається взаємодією драматичного, споглядального (картинного) та філософського начал. Поступово медитативна лірика стає домінуючою в музичному розвитку.

Композиційна цілісність в хорових творах В. Бібіка досягається за рахунок драматургічної єдності на вербальному, інтонаційному, концептуальному рівнях.

7. Аналіз хорових творів В. Бібіка довів, що його композиторський стиль формувався відповідно до традиційних критеріїв: від витоків (неофольклорні впливи, об'єктивно закладені в соціумі кінця 60-х рр.) — через «пошуки себе» в музичному способі висловлювання — розквіт віднайденого інтонаційного словника — до кульмінації в пізньому періоді.

Сформований на ранньому етапі стилістичний комплекс, що виявив стабільність у хорових композиціях В. Бібіка, упродовж наступних десятиліть збагатився такими рисами: *розширення звуковисотної організації* (опанування композитором сучасними техніками письма, використання хроматичної дванадцятитоновної тональності, сонористики, алеаторичних прийомів, екмеліки); *ускладнення гармонічної вертикалі* (використання всього комплексу гармонічних структур, що виникають внаслідок лінійного руху голосів — нашарування секундних співзвуч; кварто-квінтових (часто у паралельному русі); поліакордики; проростання багатоголосся з унісонного звучання; *посилення поліфонічного фактору* (застосування різних поліфонічних принципів — імітацій (поема-симфонія «Прощание», концерт-панахида «Тишина-Предупреждение»), стрет (у третьому хорі з хорового циклу «Горячий снег», у першій частині «Хорових картин» — «Благословилося...»), фугато (третья частина «Триптиха» — «Не под свет заря занималась»), фуґи як частини циклу («Ветка вербы в окне» — сьома частина з концерту «Тишина-Предупреждение»), фуґи як самостійного твору («Ода братерству); використання поліфонії в експонуванні тем («Благословилося...» з «Хорових картин», «Весняне» з «Хай буде тихо скрізь», «Видения» з поеми-симфонії «Прощание»); *збагачення жанрової семантики* (насичення музичної тканини ефектами дзвонового звучання, відлуння; озвучення «тиші» народженими із унісону сонористичними засобами); *ускладнення фактурної організації та застосування особливих фактурних прийомів* (поліфонічна поліпластовість у поєднанні з прозорістю фактури; поліфонічний розвиток музичної тканини, що неодмінно прямує до узагальнюючого акордового звучання, часто сонористичного характеру); *усталеність прийомів формотворення* (на рівні окремих частин циклів тяжіння до простих форм, переважно дво- тричастинних).

8. Музично-поетична символіка хорової спадщини В. Бібіка обумовлена специфікою симфонічного мислення композитора, з одного боку, а з іншого — *типом художнього світосприйняття*, які сформували національну музичну мову як фундамент хорового стилю митця. На цьому фундаменті розквітло все багатство жанрової стилістики композитора, яка в дисертації розглянута через *концепти вербального ряду* творів, їх *інтонаційну організацію* (інтерваліка, лад, амбітус, ритміка), *жанрові прототипи* (народна пісня, колискова, плач, дзвони, псалмодія, декламація, молитовність). Хоровий стиль В. Бібіка постійно зростав — через втілення у взаємодії слова і музики: народнопісенної традиції (плачі, голосіння,

думи); кантатно-ораторіальної концепції Буття (народність, соборність, братерство, масштаб); світської духовної лірики, картинної програмності; молитовної сфери; філософсько-духовної концепції людського Буття.

Все це дало підстави визначити хоровий стиль Валентина Бібіка як *логосоцентричний*, скерований на єдність слова та його проартикульованої інтонації — стереофонічної (множинної) за жанровими вимірами авторського вираження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бабенко О. Жанровий синтез поеми і симфонії в українській хоровій музиці. *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка* : зб. статей. Луганськ : Луганська державна академія культури і мистецтв, 2014. Вип. 30. С. 5 – 13.

2. Бабенко О. Звуковий простір «Хорових картин» В. Бібіка на слова О. Вишні і С. Васильченка як об'єкт виконавської інтерпретації. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. статей. Харків : Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2015. Вип. 44. С. 218 – 230.

3. Бабенко О. «Дума про Довбуша» В. С. Бібіка в аспекті діалогу композитора з фольклором. *Музикознавчий універсум* : зб. статей. Львів : Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка, 2016. Вип. 38 – 39. С. 93 – 105.

4. Бабенко О. С. В. Бібік. Шість хорів на вірші Г. Гдаля «Хай буде тихо скрізь» як утілення музично-поетичної єдності. *Культура України* : зб. статей. Харків : Харківська державна академія культури, 2016. Вип. 54. С. 34 – 43.

5. Бабенко О. С. «Ода братерству» В. Бібіка: специфіка поліфонічного мислення в хоровому жанрі. *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті* : зб. статей. Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2020. Вип. 3. С. 13 – 18.

Статті в іноземних наукових періодичних виданнях:

6. Babenko O. Choir creativity of Valentin Bibik in aspect of evolution of contents. *The European Journal of Arts Scientific journal*. №2. 2020. ISSN 2310-5666 PREMIER Publishing Vienna 29.07.2020. С. 13 – 23. URL: <https://doi.org/10.29013/EJA-20-2-13-23>

Статті у збірниках матеріалів конференцій:

7. Бабенко О. Драматургічні функції хору в опері «Біг» Валентина Бібіка. *Хорове мистецтво України та його подвижники* : Матеріали VII Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Дрогобич, 19 жовтня 2018 року) [Електронний ресурс] / Редкол. : І. Л. Бермес, В. В. Полюга. Дрогобич : Редакційно-видавничий

відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. 412 с. URL: <http://ddpu.drohobych.net/konf-horove-mystectvo/> 341-351.

8. Бабенко О. С. Опера Валентина Бібіка «Біг» як віддзеркалення провідних тенденцій розвитку музично-театрального мистецтва України останньої третини ХХ ст. *Диригентсько-хорова освіта: синтез теорії та практики* : Матеріали ІІ всеукр. наук-практ. конф., (25 жовтня 2018 року) / під ред. проф. Белік-Золотарьової Н. А. та доц. Батовської О. М. Х.: ТОВ «Планета-Прінт», 132 с. ISBN 978-617-75-87-2 / 67 – 70.

АНОТАЦІЇ

Бабенко О. С. Хорова творчість Валентина Бібіка: жанрова парадигма та риси індивідуального стилю. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства (доктора філософії) за спеціальністю 17.00.03 — Музичне мистецтво. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню хорової творчості одного з найяскравіших представників української музики другої половини ХХ століття, видатного харківського композитора Валентина Савича Бібіка (1940–2003). Хорові твори, що охоплюють майже весь зрілий період, мають фундаментальне значення для формування індивідуального стилю композитора. Актуальність дослідження хорової спадщини В. Бібіка обумовлена суспільним запитом її повернення на концертну естраду. У дисертації проаналізовані всі хорові твори В. Бібіка, які повно представляють жанрову систему хорової творчості митця і демонструють його стильову еволюцію.

Дослідження хорової творчості В. Бібіка дозволило поглибити та розширити уявлення про авторський стиль композитора, виявити основні тенденції жанрово-стильової еволюції цієї сфери, акцентувати її роль у розвитку хорового мистецтва України у другій половині ХХ ст. У дисертації вперше системно вивчений весь корпус хорових творів українського композитора; запропонована періодизація хорової творчості, що відтворює етапи творчого становлення В. Бібіка в хоровому жанрі; охарактеризована специфіка індивідуального трактування композитором усталених хорових жанрів; визначена роль хорової мініатюри як однієї з провідних жанрових форм; розглянуті особливості роботи з вербальними текстами, що обумовлюють жанрову специфіку, композицію і драматургію творів; виявлені особливості хорового письма В. Бібіка, якому притаманні симфонічність і поліфонічність мислення, що визначають стильову індивідуальність композитора загалом.

Ключові слова: хорова творчість В. Бібіка, індивідуальний стиль, жанрова система, жанрово-стильова еволюція, хорова мініатюра, хоровий стиль, жанрова семантика.

Бабенко А. С. Хоровое творчество Валентина Бибика: жанровая парадигма и черты индивидуального стиля. — Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения (доктора философии) по специальности 17.00.03 — Музыкальное искусство. Харьковский национальный университет искусств имени И. П. Котляревского, Харьков, 2021.

Диссертация посвящена изучению хорового творчества одного из самых ярких представителей украинской музыки второй половины XX века, выдающегося харьковского композитора Валентина Саввича Бибика (1940–2003). Хоровые произведения, охватывающие почти весь зрелый период, имеют фундаментальное значение для формирования индивидуального стиля композитора. Актуальность исследования хорового наследия В. Бибика обусловлена общественным запросом ее возвращения на концертную эстраду. В диссертации проанализированы все хоровые произведения В. Бибика, которые представляют жанровую систему хорового творчества художника и демонстрируют его стилевую эволюцию.

Исследование хорового творчества В. Бибика позволило углубить и расширить представления о авторском стиле композитора, выявить основные тенденции жанрово-стилевой эволюции этой сферы, акцентировать ее роль в развитии хорового искусства Украины во второй половине XX в. В диссертации впервые системно изучен весь корпус хоровых произведений украинского композитора; предложена периодизация хорового творчества, которая воспроизводит этапы творческого становления В. Бибика в хоровом жанре; охарактеризована специфика индивидуальной трактовки композитором устоявшихся хоровых жанров; определена роль хоровой миниатюры как одной из ведущих жанровых форм; рассмотрены особенности работы с вербальными текстами, обуславливающие жанровую специфику, композицию и драматургию произведений; выявлены особенности хорового письма В. Бибика, которому присущи симфоничность и полифоничность мышления, определяющие стилевую индивидуальность композитора в целом.

Ключевые слова: хоровое творчество В. Бибика, индивидуальный стиль, жанровая система, жанрово-стилевая эволюция, хоровая миниатюра, хоровой стиль, жанровая семантика.

Babenko O. S. Choral work of Valentyn Bibik: genre paradigm and features of individual style. — Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on acquiring a scientific degree of the candidate of Art History (Doctor of Philosophy) on a specialty 17.00.03 — Musical Art. Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts, Kharkiv, 2021.

The dissertation is devoted to the study of the choral work of one of the brightest representatives of Ukrainian music of the second half of the twentieth century, the

outstanding Kharkiv composer Valentyn Savych Bibik (1940–2003). Choral works, covering almost the entire mature period, are fundamental to the formation of the individual style of the composer. The urgency of the study of V. Bibik's choral heritage is due to the public demand for its return to the concert stage. The dissertation analyzes all the choral works of V. Bibik, which fully represent the genre system of the artist's choral work and demonstrate his stylistic evolution.

The first chapter «Creative heritage of Valentyn Bibik as a component of the historical chronotope of Ukrainian music of the twentieth century» contains a systematic review of the worldview of the composer and his choral genre. The phenomenon of the composer's creative personality is comprehended in the light of musicological reflections and memories, genre and style priorities, features of the artist's creative individuality are determined. The characteristics of the main genre models of choral music, which the composer worked with, generalized by modern musicological thought are also considered.

The second chapter «Choral work of Valentyn Bibik as a reflection of genre and style searches» is devoted to the process of formation and development of the composer's method and formation of stylistic features in choral works of 1970–1981. The composer's organic rethinking of genre-intonation folklore elements in early works of neofolklore («Triptych» for a *cappella* choir and «The Thought about Dovbush»). In the Five Choirs to Y. Bondarev's novel «Hot Snow» it was continued to observe the process of development of the compositional method: V. Bibik significantly rethought a large prose work on military themes through the transformation of the text, replacing the logic and sequence of coverage with pictorial visualization. The search for individual means of transforming a prose text into a unique example of «sung» poetry is considered in «Choral Paintings» in the words of O. Vyshna and S. Vasylchenko. The process of mastering the sphere of philosophical lyrics by the composer is studied in the Six Choirs to the poem by G. Gdal «Let it be quiet everywhere».

In **the third chapter** «Evolution of Valentyn Bibik's choral style through the prism of large genre forms» the works of 1981–1995 are analyzed. The specificity of V. Bibik's polyphonic thinking is revealed in the large-scale choral fuse «The Ode to Brotherhood» based on I. Drach's poems. The evolution of composer's thinking in the direction of deepening the philosophical component can be traced in the cantata «Children's Songs», where children's poetry rises to the level of high philosophical sound. The poem (symphony) for choir and orchestra based on Pushkin's poems «Farewell» is considered as an example of genre synthesis. In the study of the only opera by V. Bibik («Run» based on the play by M. Bulgakov), attention is focused on choral scenes, their construction, intonation, definition of the dramatic role. The *a cappella* concerto for choir to the words of G. Aigi «Silence-warning», which completed the twenty-five-year career of the composer in the choral genre, is seen as a «quiet culmination» of the evolution of choral style. The content of philosophical poetry resonates with the spiritual aspirations

of the composer, who develops and deepens the basic concepts of creativity – Silence, Life, Death, Being, introduces images of Spirit, Soul and God.

The study of V. Bibik's choral work allowed to deepen and expand the idea of the author's style of the composer, to reveal the main tendencies of genre-style evolution of this sphere, to emphasize its role in the development of Ukrainian choral art in the second half of the XX century. In the dissertation for the first time the whole corpus of choral works of the Ukrainian composer is systematically studied; the periodization of the artist's choral work is proposed, which reproduces the stages of V. Bibik's creative formation in the choral genre; the specifics of individual use of established choral genres by the composer are characterized; the role of choral miniature as one of the leading genre forms of the composer is determined; features of work with verbal texts that determine the genre specificity, composition and drama of works are considered; features of V. Bibik's choral writing, which is characterized by symphonic and polyphonic thinking, which determine the stylistic individuality of the composer in general, are revealed.

Keywords: choral creativity of V. Bibik, individual style, genre system, genre-style evolution, choral miniature, choral style, genre semantics.